

I dag har vi kameran inbyggd i mobiltelefonen, alltid lätt tillgänglig.

Annat var det förr.

När fransmannen Daguerre för snart 170 år sedan kunde presentera en fungerande metod för att fotografera,

var det en omständlig, tidsödande och dyr process att skapa en bild.

Men rätt snart blev det bättre.

Redan på 1860-talet blev fotografiet folkligt. Var och varannan människa hade råd att gå till fotografen. Några

decennier senare började det dyka upp entusiastiska amatörfotografer.

Den revolutionerande kameran har inte bara gett oss en bildskatt av omistligt historiskt värde. Den har också förändrat vårt sätt att se på världen.

Så gick det till i fotografiets barndom

Gamla fotografier fascinerar! Också helt alldagliga bilder – en badstrand, en gata eller några människor kring ett bord – berättar efter några decennier mycket mer för oss än vad de någonsin gjorde som nytagna. Landskap och miljöer är inte längre desamma, det moderna har blivit gammalt, ungdomarna har åldrats.

En ny dimension har lagts till bilderna: Tiden.

Vi ser inte längre bara hur något ser ut – ett nutidsminne – utan vi kan också betrakta konsekvensen av tidens gång: Det sammanlagda resultatet av alla de små förändringar som ständigt sker – men som vi inte lägger märke till.

Därför är gamla fotografier så värdefulla.

De säger oss något om livet som vi inte märker – trots att vi lever mitt upp i det.

Daguerre var först

Det började för snart 170 år sedan.

Albert Bonniers förlag i Stockholm gav 1839 ut en oansenlig skrift med titeln ”Daguerreotypen. Beskrifning å den märkvärdiga uppfinningen att fixera framställda bilder, &c”. Innehållet var så revolutionerande att det för evigt gett sin franske författare, kulissmålaren Louis Jacques Mandé Daguerre, en plats i historieböckerna.

I skriften kunde allmänheten för första gången läsa hur man fotograferade.

Kunskapen spred sig snabbt över världen. På 1840-talet reste fotografer omkring i Sverige och porträtterade småstädernas borgerskap. Bland dessa fanns löjtnanten Lars Jesper Benzeltiern (1808–1880) som brukar räknas som Sveriges förste fotograf.

Snart började fotografer etablera sig i egna ateljéer. År 1852 öppnade Marie Kindberg en i Göteborg. Hon var den första i raden av många kvinnliga fotografer som gjorde yrkeskarriär på 1800-talet.

Omkring 1860 utvecklades en teknik att producera ”visitkort”, enkla och billiga fotoporträtt uppklistrade på kartong att dela ut till vänner och bekanta. Därmed blev fotografien snabbt folkligt.

Och på den vägen är det.

I slutet av 1800-talet förenklades tekniken och grunden lades för amatörfotografien. George Eastman som startade Kodak gjorde reklam under parollen ”Tryck på knappen! Vi gör resten”.

I takt med kamerornas tekniska utveckling under 1900-talet har fotografierandet blivit allt vanligare. Numera har väl alla en kamera (till och med i telefonen, en annan revolutionerande 1800-talsuppfinnning).

Kollektivt minne

I dag är det svårt att föreställa sig hur det var att leva utan det kollektiva minne som gamla foton ger oss, i stort som smått.

Nästan alla viktiga historiska händelser sedan mer än hundra år tillbaka finns dokumenterade. Samtidigt har vi bilder inte bara från vår egen barndom utan även från våra föräldrars och deras föräldrars. Vi vet hur Mariehamn såg ut för hundra år sedan och kan ana hur det var att följa med på de åländska veteseglarna till Australien under mellankrigstiden.

En av de tidiga amatörfotografierna på Åland var folkskolläraren John Clemen (1877–1962) som har efterlämnat en bildsamling som ger oss ovärderlig kunskap om Åland förr i tiden. Han var hemma från Ödkarby i Saltvik, men verkade under större delen av sitt yrkesliv som lärare vid Näfsby skola i Hammarland. På bilden ser vi folket på gården Israels (Bjällbo) i Ödkarby: Småbrukaren Alfred Blomqvist (1854–1928), hans hustru Mina (1845–1922) i bakgrunden och dottern Hilda (1885–1964) som tog över gården tillsammans med sin make. Bilden torde vara tagen omkring 1905. Att bondelivet på Åland har förändrats på hundra år ger den tydliga bevis på.

Vad dessa bilder betyder för vår förståelse av historien blir uppenbart om vi tänker oss ytterligare hundra år tillbaka i tiden.

Faktum är att vi knappt har en aning om hur det såg ut på Åland i början av 1800-talet. Den tidens byggnadsskick är i princip okänt för oss liksom hur kulturlandskapet tedde sig och hur folk var klädda.

Men hade kameran funnits skulle vår kunskap varit en helt annan.

Senare till Åland

Till Åland kom fotografien senare än på många håll i Sverige.

Landskapet saknade stad ända till 1861, och Mariehamn påminde de första decennierna mest om en bondby. Det fanns nog mer lukrativa marknader. Ändå verkade en August Plantin (1824–80) tidvis på Åland, men hans bevarade produktion är blygsam. Besökande fotografer måste också ha varit sällsynta, eftersom äldre fotografier (från 1870-talet och tidigare) är mycket ovanliga.

Fästningssamhället Skarpans hade både välutbildade och tekniskt intresserade invånare. Där skulle ha kunnat bota någon som tidigt började fotografera, men så verkar inte vara fallet. Samhället förstördes samma år som fotografien fyllde femton år.

Det dröjer till slutet av 1800-talet innan bilder av åländska miljöer blir mer vanliga. Ändå saknas fotografier av många byar från detta sekel och

även av viktigare byggnader. Brändö gamla kyrka, byggd 1749, finns veterligen inte avbildad – varken på foto eller teckning – trots att den revs så sent som i början av 1890-talet.

På Åland sker fotografins breda genomslag först i början av 1900-talet.

Visitkortsporträtt finns däremot av många ålänningar redan från 1860- och 70-talen. Korten sitter ofta i bastanta fotoalbum, instuckna i utskurna hål på sidorna. De flesta äldre är säkert tagna vid besök i städer som Stockholm, Åbo eller Helsingfors, men en del kan ha någon kringresande marknadsfotograf som upphovsman. Att ålänningarna var ett sjöfarande folk märker man av att inte så få kort är tagna i avlägsna hamnstäder som Köpenhamn, Lübeck och Grimsby.

Ett sorgligt problem med dessa äldre porträttbilder är att de ofta har blivit anonyma. Den som bläddrar i albumen möter blicken av hundratals ålänningar som levde på 1800-talet – men finner inte en enda anteckning om vilka de är. Och ingen finns längre som minns människorna.

Pionjären Bodnar

Det dröjde till 1890 innan en fotograf etablerade sig på Åland.

Pionjären blev en ungrare, Ludvig

Bodnar. Hans namn är välkänt för de flesta som är intresserade av Ålands historia. Men som person är han ändå påfallande anonym.

Angebåtsforskaren Ove Iko presenterar Bodnar kort i Spirkasen 21 (1999) men konstaterar att det är svårt att finna uppgifter om honom. Man vet att han var född 1838, etablerade sig i Mariehamn 1890 i handlanden Rosténs gård, gifte sig 1906 med en åländska och dog 1909 i Mariehamn. Änkan Ida Bodnar levde

är okänt, inte heller vet vi vad som hände med hustrun och dottern.

Däremot vet vi att han under sina knappa tjugo år på Åland inte bara bedrev verksamhet i Mariehamn och Godby utan också i Nystad och Stockholm.

Även om det finns en del äldre fotografier tagna på Åland är det knappast överord att påstå att det var med Ludvig Bodnar som fotografien på allvar kom till landskapet.

Tidsmaskin

Alla har vi väl gamla fotografier hemma.

Så länge vi vet vad de föreställer och kan placera dem i ett sammanhang är de var och ett en liten tidsmaskin som hjälper oss att förstå historien.

Men utan kunskap om motivet förlorar ett fotografi mycket av sitt värde.

Därför är det viktigt att skriva ned vad bilderna föreställer, för framtida generationer.

Även om det känns onödigt just i dag – så många vet ju ändå vad bilden föreställer – räcker det med att bläddra i ett gammalt album med oidentifierade bilder för att förstå de värden som går förlorade när kunskapen om en bild försvinner.

Så fram med album och penna och börja notera!

HÅKAN SKOGSJÖ

ända till 1950.

Om Bodnar är också känt att han på 1870-talet ska ha varit verksam i Helsingør i Danmark och senare i Brevik på norska sydkusten, där han bodde 1885 med sin dåvarande hustru Marta, född 1847, och en dotter Sigrid Bodnar, född 1868. Både hustrun och dottern var födda i Bergen, vilket tyder på att Bodnar kan ha bott där tidigare.

Hur det kom sig att han lämnade Norge och slog sig ner i Mariehamn